

10 faktaa lukemisesta

1. Suomalaiset ovat lukukansaa – vielä
2. Lasten lukeminen sujuu, muttei maistu
3. Nuorten asenne lukemiseen käy kielteisemmäksi
4. Kymmenen tuhatta erinomaista, viisi tuhatta heikkoa lukijaa
5. Lukutaito on tasaista ja tasokasta
6. Poikien lukutaito jää koko ajan jälkeen tyttöjen tasosta
7. Luottamus lukutaitoon luodaan kotona
8. Varhainen lukeminen auttaa merkittävästi lukutaitoa
9. Suomalaiset hankkivat kirjat kirjastosta
10. Suomessa tuetaan heikosti lukemisen edistämistä

10 faktaa lukemisesta

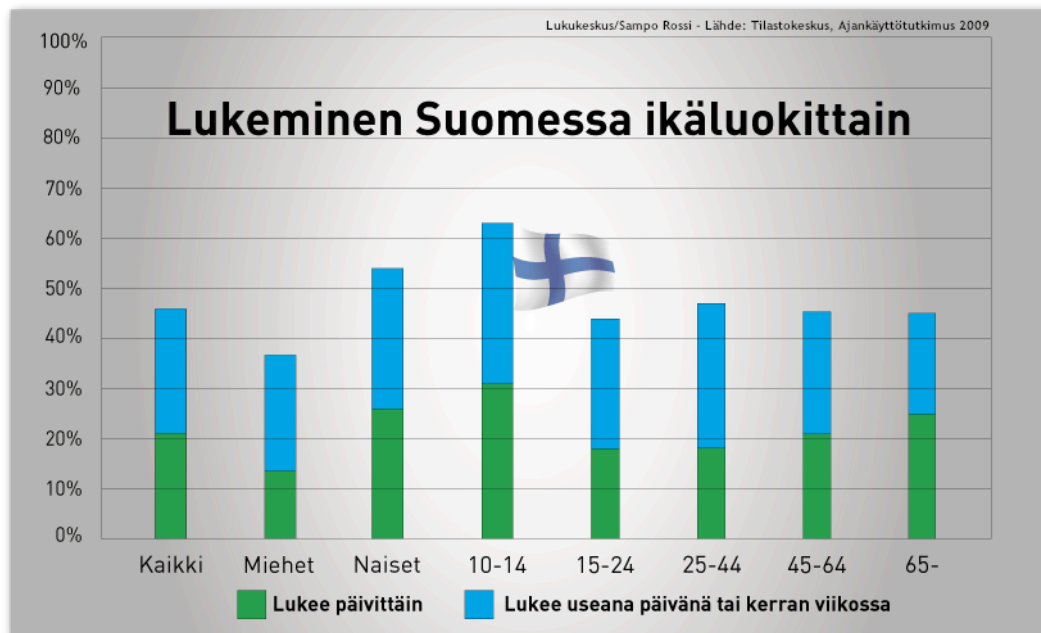
1. Suomalaiset ovat lukukansaa - vielä

Viimeisen vuoden aikana 80 prosenttia suomalaisista on lukenut ainakin yhden kirjan. Heistä yli kolmasosalla lukuvauhti on ollut ainakin kirja kuukaudessa – ahkerimpien lukijoiden osuus on Suomessa Euroopan korkein.¹

Naisista yli 40 prosenttia luki vuoden aikana yli 12 kirjaa. Mutta suomalaiset ovat Euroopan kovimpia lukijoita myös miesten sarjassa, heti virolaisten jälkeen. Miehistä lähes kolmannes luki kirjan kuukaudessa.

Ajankäyttötutkimusten mukaan 1988 suomalaiset lukivat joka päivä 53 minuuttia, 2009 lukeminen vei 43 minuuttia. Lehtien lukeminen – jossa suomalaiset ovat maailman ylivoimaista kärkeä – on vähentynyt selvästi, mutta kirjoilla on jopa enemmän lukijoita kuin vuosikymmen aikaisemmin.²

Nuorinta (10-14) ja vanhinta (65-) ikäluokkaa lukuun ottamatta talouden suhdanteet näyttäisivät vaikuttavan suomalaisten lukuharrastukseen. 1990-luvun lamavuosiin verrattuna työikäisten lukuhalut vähenivät selvästi 1999, mutta 2002 taantumana aikana lukemisen suosio kasvoi – jäädäkseen taas talouskasvun vuosina taka-alalle.

¹ Eurostat: Cultural statistics, 2011 edition, ss. 178-179. Tiedot vuodelta 2007.

² Tilastokeskus: Eläimet, Ajankäyttötutkimus 2009

10 faktaa lukemisesta

2. Lasten lukeminen sujuu, muttei maistu

Toisin kuin usein luullaan, kirjojen lukeminen ei suinkaan lisäännä, vaan vähenee iän myötä. Ahkerimpia lukijoita ovat 10-14 –vuotiaat, joista 90 prosenttia on lukenut kirjoja vuoden aikana. Yli 65-vuotiaissa luku on 67 prosenttia.³

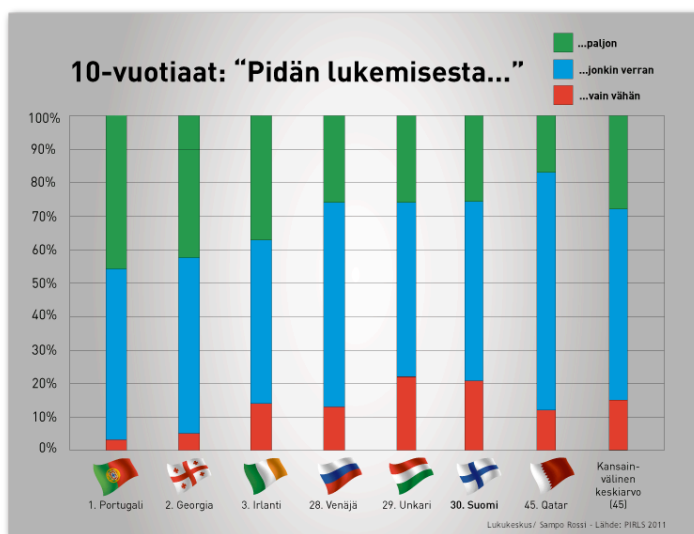
10-14-vuotiaista kaksi kolmasosa lukee kirjoja ainakin kerran viikossa, neljäsosa jopa päivittäin. Luku on pysynyt vakaana yli 20 vuotta, mutta kuinka kauan?

Neljäsluokkalaisia koskevasta PIRLS-tutkimuksesta paljastuu suuri ristiriita. Vaikka suomalaiset ovat lukutaidossa maailman huippua – Hongkongin, Venäjän ja Singaporen rinnalla – lukemisen ja oppimisen ilo on pohjaluokkaa. Se ilmenee kolmesta eri kysymyksestä.

Erityisen huonosti suomalaislapsille maistuvat koulujen kirjallisuustunnit. Kun venäläislapsista 53 prosenttia ilmoittaa olevansa ”hyvin sitoutuneita” lukemisen opetukseen, suomalaisten luku on 15 – selvästi 45 vertailumaan alhaisin.⁴

Toinen kysymys koskee lukemisen hyödyllisyyttä. Suomalaisten 10-vuotiaiden lukemismotivaatio on kansainvälisessä vertailussa toiseksi matalin. Hyvä motivaatio on 59 prosentilla, huono seitsemällä prosentilla.

Kun lapsilta kysytään, pitävätkö he lukemisesta ja samalla, minkä verran he ovat lukeneet omaksi ilokseen, suomalaiset yltyvät sentään lähes kansainväliseen keskitasoon. 10-vuotiaista neljäsosa pitää lukemisesta paljon, reilu puolet (54 %) jonkin verran. Viidesosa pitää lukemisesta vain vähän.

³ Tilastokeskus: Elinolot, Ajankäyttötutkimus 2009, Kulttuuri- ja liikuntaharrastukset 1981-2009

⁴ PIRLS 2011: Enemmän iloa oppimiseen (Jouni Nissinen et al.), Jyväskylä 2012, ss. 41-49. Kansainvälisen IEA-järjestön (International Association for the Evaluation of Educational Achievement) järjestämä PIRLS-tutkimus (Progress in International Reading Literacy Study) tehtiin 2011 yhteensä 45 maassa tai alueella.

10 faktaa lukemisesta

3. Nuorten asenne lukemiseen käy kielteisemmäksi

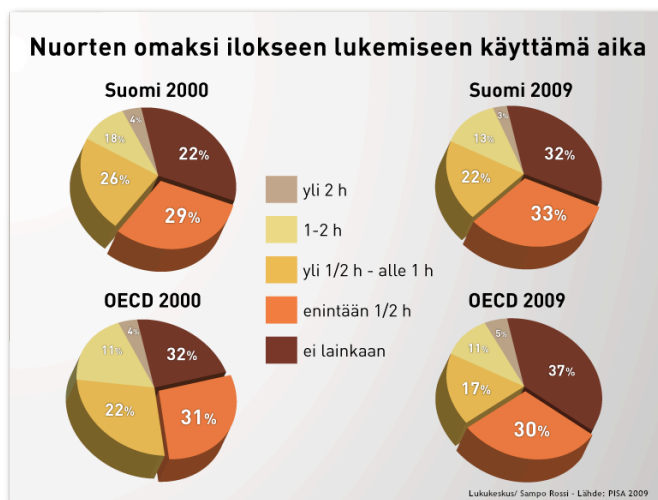
Kun alakoululaiset kokevat yhä vähemmän lukemisen iloa ja opetuksen innostusta, yläkoulussa lukuharrastus saattaa lopahtaa kokonaan.

Suomalaisten ajankäyttötutkimusten mukaan 15-24-vuotiaiden lukeminen on vähentynyt selvästi. Vuonna 1991 ikäryhmästä 92 prosenttia oli lukenut kirjoja vuoden aikana, vuonna 2009 vain 79 prosenttia.⁵

Toisin kuin vielä 20 vuotta sitten, paljon lukevan varhaisnuoren harrastus usein tyrehtyy 15 vuoden tienoilla. Siinä iässä nuorten, jotka eivät lue kirjoja edes kerran kuussa, osuus kaksinkertaistuu – ja niiden määrä, jotka eivät lue koskaan, kolminkertaistuu. Näitä harvoin lukevia on 15-24-vuotiaista jo 40 prosenttia.

PISA-tutkimuksessa kysytään kiinnostusta lukemiseen. Tulos on hälyttävä. Vielä 2000 suomalaisten tyttöjen kiinnostus oli selvästi OECD-maiden keskiarvoa korkeampi – ja vaikka poikien taso oli keskiarvoa alempi, saldo oli positiivinen. Vuonna 2009 sekä tyttöjen että poikien kiinnostus oli romahtanut: muutos oli Suomessa kaikista PISA-maista kolmanneksi kielteisin, hyvän lukutaidon maista selvästi merkittävin.⁶

PISA-tulokset kertovat lisäksi, että omaksi iloksi lukevien nuorten määrä on laskenut Suomessa enemmän kuin missään muussa lukemisen huippumaassa – peräti 11 prosenttiyksikköä vuodesta 2000. Suomalaisista 15-vuotiaista päivittäin lukee vapaaehtoisesti edes vähän kaksi kolmasosaa (67 %): tytöistä neljä viidesosaa (81%), mutta pojista vain vähän yli puolet (53%).

⁵ Tilastokeskus: Elinolot, Ajankäyttötutkimus, Kulttuuri- ja liikuntaharrastukset 1981-2009

⁶ PISA 09: Kestävä osaamisen pohja (toim. Sari Sulkunen ja Jouni Välijärvi), OKM 2012, ss. 24-30. OECD:n organisoima kansainvälinen koulujen PISA-vertailututkimus järjestetään kolmen vuoden välein. Vuoden 2009 tutkimukseen osallistui 65 maata tai aluetta. Kehdeinukke on tutkimusvuonna 15 vuotta täyttävät nuoret

10 faktaa lukemisesta

4. Kymmenen tuhatta erinomaista, viisi tuhatta heikkoa lukijaa

Vuoden 2009 PISA-tuloksissa Suomen 9.-luokkalaisista 15 prosenttia on erinomaisia tai huipputason lukijoita. Seitsenportaisessa asteikossa kahdelle ylimmälle tasolle yltäneiden määrä on laskenut huomattavasti vuodesta 2000 – neljä prosenttiyksikköä – mutta edelleenkin vain Uudessa Seelannissa on enemmän tähtilukijoita.⁷

Vastaavasti Suomessa on vain vähän heikkoja lukijoita, jotka joutuvat suuriin vaikeuksiin koulussa ja työhön sijoittumisessa. Kahdelle alimmalle portaalle sijoittuu oppilaista kahdeksan prosenttia. Vain Koreassa heikkojen lukijoiden osuus on pienempi.

Kun 9.-luokkalaisia on noin 66 000, ikäluokassa on 10 000 erinomaista ja 5000 heikkoa lukijaa.

Heikkojen lukijoiden osuus ei ole juurikaan kasvanut, mutta kärkipään taso on selvästi heikentynyt. Vuoteen 2000 verrattuna ylimmiltä tasoilta putosi joka viides tyttö ja joka neljäs poika – kaikkiaan 2500 nuorta.

Neljäsluokkalaisia mittaava PIRLS-tutkimus (2011) ei ole yhteismitallinen PISAn kanssa, mutta tulokset ovat samanlaisia. Suomalaislapsista yltää erinomaiselle tasolle 18 prosenttia, ja alle tyydyttävän jää kahdeksan prosenttia.

Tässäkin tutkimuksessa suomalaisten koululaisten lukutaito on maailman kärkitasoa. Ruotsissa huippulukijoiden osuus on vain puolet Suomen luvusta, Norjassa hädin tuskin kymmenesosa.⁸

⁷ PISA 09: Kestävä osaamisen pohja (toim. Sari Sulkunen ja Jouni Välijärvi), OKM 2012, ss. 20-22

⁸ PIRLS 2011: Enemmän iloa oppimiseen (Jouni Välijärvi et al.), Luukko 2012, s. 20

10 faktaa lukemisesta

5. Lukutaito on tasaista ja tasokasta

Suuri enemmistö suomalaisista koululaisista sijoittuu parhaiden lukijoiden ja heikkojen lukijoiden väliin. Tasa-arvon kannalta on tärkeää, että yleistaso on korkea.

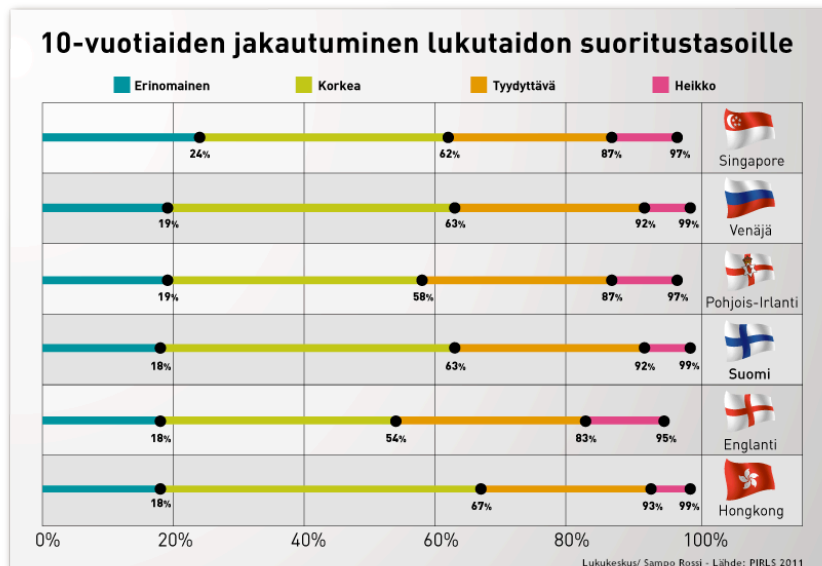
10-vuotiaita vertailevassa PIRLS-tutkimuksessa 63 prosenttia suomalaislapsista ylsi hyvään lukusuoritukseen. Kärkipäässä – Hongkongissa, Suomessa ja Venäjällä – korkea lukutaito yhdistyy osaamisen takaiseen jakautumiseen.⁹

Muissakin pohjoismaissa erot ovat pienet, mutta taso on matalampi. Tanskassa hyvään suoritukseen ylsi 55, Ruotsissa 47 ja Norjassa vain 25 prosenttia.

Myöskään 15-vuotiaiden lukutaidoissa ei Suomessa ole suuria eroja. Vaihteluväli, joka sisältää 90 prosenttia oppilaista, oli vuonna 2009 supistunut vuodesta 2000. Tasaisuus ja tasokkuus ovat PISA-vertailun toiseksi parhaita.¹⁰

Kotitausta vaikuttaa lukutaidon tasoon. Vähävaraisten perheiden lasten PIRLS-tulokset jäävät kuusi prosenttia jälkeen varakkaiden perheiden lasten saavutuksesta. Pelkkä perheen vauraus ei vaikuta lukutaidon tasoon kuitenkaan yhtä paljon kuin koulutusta ja kulttuuria arvostava ilmapiiri.

Alueellinen tasa-arvo toteutuu lukemaan oppimisessa hyvin. PIRLS-vertailussa ei havaittu eroja Suomen eri osien välillä, ei myöskään kaupunki- ja maaseutukoulujen välillä. Merkittävin tasa-arvo-ongelma on tyttöjen ja poikien jatkuvasti kasvava ero lukemisen taidoissa.

⁹ PIRLS 2011: Enemmän iloa oppimiseen (Jouni Nissinen et al.), Jyväskylä 2012, ss. 20-21, 65-68

¹⁰ PISA 2009: Kestävä osaamisen pohja (toim. Sari Sulkunen, Jouni Välijärvi), OKM 2011, ss. 18-20, 53

10 faktaa lukemisesta

6. Poikien lukutaito jää koko ajan jälkeen tyttöjen tasosta

Vaikka Suomi on lukutaidon kärkeä maailmassa, tyttöjen ja poikien väliset erot ovat suuremmat kuin missään muussa maassa (PISA 2009).¹¹

Myönteistä on, että suomalaisista pojista heikoimpien osuus on vain puolet läntisten teollisuusmaiden (OECD) keskiarvosta. Vastaavasti tyttöjen osuus hyvistä ja erinomaisista lukijoista on kaksinkertainen.

Kasvava ero on silti huolestuttava, sillä 9. luokalla tytöt ovat laskennallisesti 1,5 vuotta poikia edellä lukutaidossa. Ero alkaa syntyä jo alakoulussa, mikä edellyttää opetukselta kiireesti uusia toimia. Matematiikassa ja luonnontieteessä sukupuolierot jäävät pieniksi.¹²

Pojista joka kahdeksas kuuluu heikkoihin lukijoihin. Heidän osuutensa on kolme kertaa suurempi kuin tyttöjen – toisin sanoen heikoista lukijoista kolme neljäsosaa on poikia.

Vahvoissa lukijoissa tilanne on päinvastainen: tyttöjen osuus on kolminkertainen poikiin verrattuna. Tytöistä joka viides ylittää erinomaisten ja huippulukijoiden joukkoon, pojista joka 12:s.

Vuonna 2000 pojista yhtä moni kuului parhaimpiin ja huonoimpiin, reilu 10 prosenttia. 2009 huippujen osuus laski ja heikkojen osuus nousi, niin että pojista huonoja lukijoita oli puolet enemmän kuin vähintään erinomaisia (13:8).

¹¹ PISA 2009: Kestääkö osaamisen pohja (toim. Sari Sulkunen, Jouni Välijärvi), OKM 2011, ss. 20-22

¹² PISA 2011: Enemmän iloa oppimiseen (Jouni Välijärvi et al.), huhtikuu 2012, ss. 61-65, 117-118

10 faktaa lukemisesta

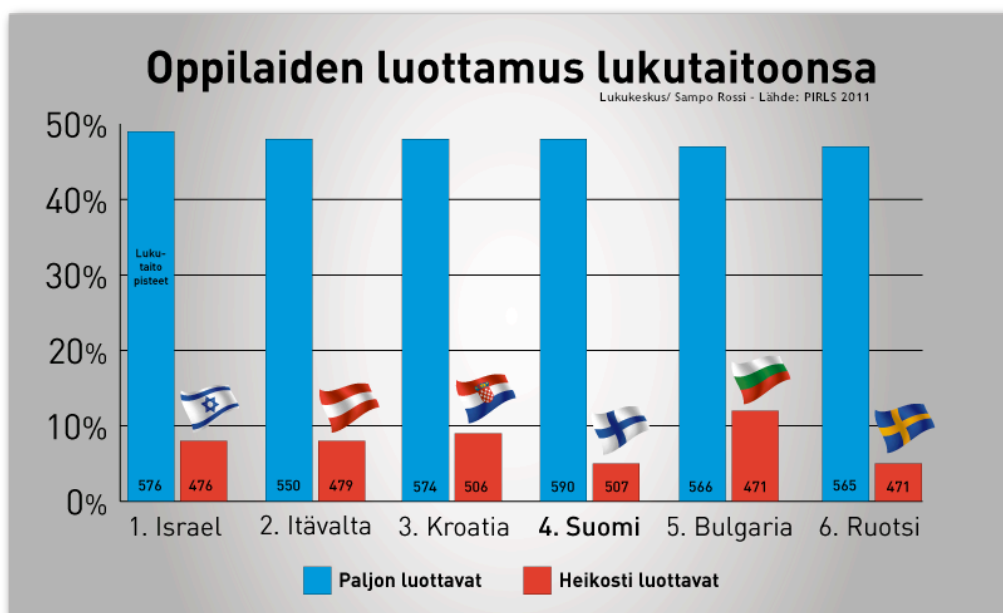
7. Luottamus lukutaitoon luodaan kotona

Jos lapsella on hyvät perustaidot jo kouluun tullessaan – lukee joitakin sanoja tai peräti lauseita, kirjoittaa kirjaimia ja joitakin sanoja – hänen lukutaitonsa pysyy korkealla tasolla myöhemminkin. PIRLS-tutkimuksen mukaan Suomessa yhteys on vahvempi kuin monissa muissa korkean lukutaidon maassa: varhaisen lukijan tulos oli yli 10 prosenttia parempi kuin huonoin perustaidoin koulunsa aloittaneen.¹³

Jos ekaluokkalaisten taidoissa on puutteita, huoleen ei toki ole syytä. Koulunsa aloittajat jakautuvat melko tasan kolmeen kastiin: varhaisia lukijoita on Suomessa vähemmän (31 %) kuin monessa muussa hyvän lukutaidon maassa. Vain Venäjällä koululaitos on näin laskettuna Suomea tehokkaampi: hyvin taidoin koulunsa aloittaa vain viidennes (22%) lapsista.

PIRLS-tutkimuksen mukaan suomalaislapset luottavat omiin kykyihinsä lukijoina. Kouluopetus ei innosta, lukeminen ei tunnu hyödylliseltä eikä hauskaltaakaan, mutta silti lähes puolet (48 %) Suomen 10-vuotiaista luottaa lujasti lukutaitoonsa. Kansainvälinen keskiarvo on 36 prosenttia.

Luottamus lukutaitoon on vahvasti yhteydessä lukutaidon tasoon kaikissa tutkimukseen osallistuneissa maissa. Oppilaat, jotka luottavat lukutaitoonsa, eivät epäröi ryhtyä lukemaan haastaviakaan tekstejä, jotka voivat kehittää lukutaitoa oman osaamisen ylärajoilla seuraavalle tasolle.

¹³ PIRLS 2011: Enemmän iloa oppimiseen (Louni-Miesinen et al.) - joulukuu 2012, ss. 85-86, 45-47

10 faktaa lukemisesta

8. Varhainen lukeminen auttaa merkittävästi lukutaitoa

Vanhempien merkitys lapsen lukutaidolle on ratkaisevin nimenomaan ennen kuin lapsi itse osaa lukea. Yhdysvaltalaiset tutkijat arvioivat, että kirjallisesti suuntautuneiden kotien lapset ovat jo kolmivuotiaina kuulleet noin 20 miljoonaa sanaa enemmän kuin kulttuurisesti köyhemmissä ympäristössä varttuvat.¹⁴

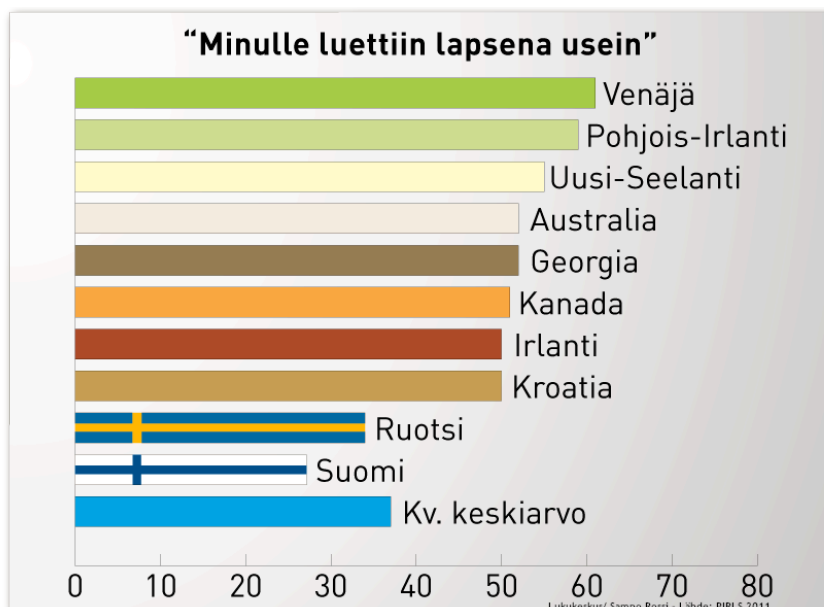
Vanhemmat ovat tärkeitä roolimalleja, joilta lapsi omaksuu suhteen lukemiseen. PIRLS-tutkimuksessa kartoitettiin myös vanhempien asennetta lukemiseen ja havaittiin, että kodin myönteinen asenne heijastuu lapsen hyvään lukutaitoon.¹⁵

Pohjoismaissa vallitsee myönteinen lukemiskulttuuri. Ruotsi on tilaston ykkönen: 52 prosentilla oppilaista on lukemisesta pitävät vanhemmat. Tanskassa luku on tasan puolet, Norjassa 44 %, Suomessa 43 % eli reilut kymmenen prosenttia yli kansainvälisen keskiarvon.

Kolme neljästä vanhemmasta (73 %) kertoo lukevansa lapselle kirjoja ennen kouluikää, mutta silti vain reilu neljäsosa suomalaislapsista (27%) muistaa runsaasti varhaisia lukemiskokemuksia kotoa.

Venäläisistä koululaisista peräti 61 prosentille on luettu jatkuvasti pikkulapsina – Suomen luku jää alle kansainvälisen keskiarvon (37 %). Suomalaisten taaperolukemisessa on siis kehitettävää.

Lukutaitoinen yhteiskunta menestyy myös taloudellisesti. Britanniassa tehdyn Social Return on Investment (SROI) –laskelman mukaan jokainen punta, joka on investoitu taaperoikäisten Bookstart-toimintaan, tuottaa reilussa 30 vuodessa 25 punnan säästön.¹⁶

¹⁴ EU High Level Group of Experts on Literacy, Final Report, September 2012

¹⁵ PIRLS 2011: Enemmän iloa oppimiseen (Jouni Nissinen et al.), Jyväskylä 2012, ss. 85-88, 81-82

¹⁶ Carpentieri, J., Fairfax-Cholmeley, K., Litster, J., Vorhaus, J.: Family literacy in Europe: using parental support initiatives to enhance early literacy development. London: NFER, Institute of Education, 2011

10 faktaa lukemisesta

9. Suomalaiset hankkivat kirjat kirjastosta

Suomalaiset kuluttavat rahaa kulttuuriin 40 prosenttia enemmän kuin EU-maissa keskimäärin – mutta kirjoihin kuitenkin alle keskiarvon! Sanomalehtiin suomalaiset toki satsaavat enemmän kuin ketkään muut EU-kansalaiset.¹⁷

Suomalaisista noin 45 prosenttia omistaa yli 100 kirjaa. Ruotsissa ja Norjassa ison kirjaston omistajia on 55 prosenttia, Virossa ja Latviassakin selvästi enemmän kuin Suomessa.¹⁸ Suomalaiset ostavat kirjoja nuukasti. Lähes viidennes omistaa vain alle 25 kirjaa. Luettava haetaan kirjastosta.

Keskivertosuomalainen teki 18 lainaa kirjastosta vuonna 2011. Vaikka luku on huippuvuosista vähän laskenut, vastaavaa intoa ei löydy muualta maailmasta.¹⁹

Suomalainen kantaa kirjastosta kotiin yli kaksi kertaa sen, minkä ruotsalainen, yli kolme kertaa sen, minkä norjalainen – ja kuusinkertaisen lainamäärän ranskalaiseen verrattuna.²⁰ Suomalainen poikkeaa kirjastossa keskimäärin 10 kertaa vuodessa. Käynnit ovat vuosien varrella vähän harventuneet, mutta nettivierailut ovat lisääntyneet vastaavasti.²¹

Kirjaston asema ilmentää suomalaisen lukemisen tasa-arvoa. Myös vähän koulutetut suomalaiset ovat kovia lukijoita – peräti 30 prosenttia on lukenut vähintään kirjan kuussa. Luku on EU:n korkein. Esimerkiksi unkarilaiset korkeakoulutetut eivät yllä samaan.²²

Yleisten kirjastojen käyttö Pohjoismaissa		
Vuodet 2008-2009	Lainoja (1000)	Lainoja / asukas
 Suomi	98 827	18,5
 Tanska	74 577	13,6
 Ruotsi	69 890	7,6
 Norja	24 546	5,1

Lukukeskus / Sampo Rossi - Lähde: OKM

¹⁷ Eurostat: Cultural statistics, 2011 edition, ss. 203-209. Tiedot vuodelta 2005.

¹⁸ Eurostat: Cultural statistics, 2011 edition, s. 180. Tiedot vuodelta 2007.

¹⁹ Suomen yleisten kirjastojen tilastot, kirjastot.fi

²⁰ Suomen kulttuuri eurooppalaisessa vertailussa, Opetus- ja kulttuuriministeriön politiikka-analyysijä 2009:5; Katsaus pohjoismaisista kulttuuritilastoista, Opetus- ja kulttuuriministeriön politiikka-analyysijä 2011: 3. Luvut vuosilta 2008-2009.

²¹ Suomen yleisten kirjastojen tilastot, kirjastot.fi

²² Eurostat: Cultural statistics, 2011 edition, s. 179. Tiedot vuodelta 2007.

10 faktaa lukemisesta

10. Suomessa tuetaan heikosti lukemisen edistämistä

Vertailututkimus paljastaa, että Suomessa tuetaan huomattavasti vähemmän lukemista edistäviä organisaatioita kuin muissa Pohjoismaissa, Britanniassa ja Keski-Euroopassa.²³

Koulun opetussuunnitelman ulkopuolinen lukemisen edistäminen saa eri muotoja eri maissa. Pohjoismaiseen perinteeseen kuuluu, että kirjailijat vierailevat kouluissa ja kirjastoissa. Britanniassa ja muissa Euroopan maissa, joissa kirjaston rooli ei ole yhtä keskeinen, panostetaan kampanjoihin, joissa vanhempia kannustetaan lukemaan vauvoille ja alle kouluikäisille lapsille.

Valtio tukee muissa Pohjoismaissa, Skotlannissa ja Benelux-maissa kirjailijavierailuja ja lukemisen edistämistä moninkertaisin summoin Suomeen verrattuna. Lisäksi valtio rahoittaa taiteilijoiden (mm. kirjailijoiden) kouluvierailuja Ruotsissa 17 miljoonalla eurolla vuodessa ja Norjassa 20-23 miljoonalla eurolla vuodessa.

²³ Anu Laitila: Creative reading in Europe - Finland and European models of literature and reading promotion. Lukukeskus, 2012

Lähteet

Carpentieri, J., Fairfax-Cholmeley, K., Litster, J., Vorhaus, J.: Family literacy in Europe: using parental support initiatives to enhance early literacy development. London: NRDC, Institute of Education, 2011

http://ec.europa.eu/education/more-information/doc/2011/literacy_en.pdf

EU High Level Group of Experts on Literacy, Final Report, September 2012

http://ec.europa.eu/education/literacy/what-eu/high-level-group/documents/literacy-final-report_en.pdf

Eurostat: Cultural Statistics, 2011 edition

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-32-10-374/EN/KS-32-10-374-EN.PDF

Katsaus pohjoismaisista kulttuuritilastoista, Opetus- ja kulttuuriministeriön politiikka-analyysejä 2011: 3

http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2011/liitteet/politiikka-analyysi_2011_3.pdf

Kupari Pekka, Sulkunen Sari, Vettenranta Jouni, Nissinen Kari: Enemmän iloa oppimiseen, Neljännen luokan oppilaiden lukutaito sekä matematiikan ja luonnontieteiden osaaminen: Kansainväliset PIRLS ja TIMSS -tutkimukset Suomessa. Koulutuksen tutkimuslaitos, Jyväskylän yliopisto, 2012

<http://ktl.jyu.fi/img/portal/23456/d107.pdf>

Laitila Anu: Creative reading in Europe - Finland and European models of literature and reading promotion. Lukukeskus, 2012

http://www.lukukeskus.fi/wp-content/uploads//2012/05/ED_study_6.5.TAITETTU.pdf

Sulkunen Sari ja Välijärvi Jouni (toim.) Pisa 09. Kestääkö osaamisen pohja? Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2012:12

<http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2012/liitteet/okm12.pdf?lang=fi>

Suomen kulttuuri eurooppalaisessa vertailussa, Opetus- ja kulttuuriministeriön politiikka-analyysejä 2009:5

<http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2009/liitteet/pol0509.pdf?lang=fi>

Tilastokeskus: Ajankäyttötutkimus 2009, kulttuuri- ja liikuntaharrastukset 1981-2009, taulukot 44-48

<http://www.stat.fi/til/akay/2009/03/index.html>

Yleisten kirjastojen tilastot, kirjasto.fi, Opetus- ja kulttuuriministeriö, kulttuuriyksikkö

<http://tilastot.kirjastot.fi/fi-FI/perustilastot.aspx>